

УДК 821.161.2'06 + 821.521

DOI: 10.12958/2227-2844-2024-2(361)-180-186

Козлов Антон Вікторович,

аспірант кафедри української та зарубіжної літератури

факультету української філології та журналістики

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна.

amatory871@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-2970-1312>

МАРКЕРИ ФІЛОСОФІЇ АБСУРДУ В РОМАНАХ КОБО АБЕ «ЗОШИТ КЕНГУРУ» ТА ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА «СРІБНЕ МОЛОКО»: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Філософія абсурду сьогодні набуває актуальності. Це світобачення висвітлює проблему абсурдності та безглуздя людського існування. Ключові аспекти філософії абсурду включають відсутність об'єктивного сенсу. Філософія абсурду вбачає, що для людини світ або життя не мають об'єктивного сенсу чи значення. Люди, виходячи із цього погляду, шукають сенс у ситуаціях, які самі по собі є безглуздими та призводять до парадоксів. Літературні твори, віддзеркалюючи світогляд людини та її нагальні інтереси, відгукуються на читацькі зацікавлення.

Проблематика абсурду має світове значення. У творах різних країн існують твори, які репрезентують світогляд абсурду. Одним із письменників, чії твори транслують філософську думку абсурду, називаємо Кобо Абе. Творчість японського письменника вплинула на багатьох авторів. В українській літературі митці звертаються до творчості Кобо Абе, актуалізуючи літературні зв'язки української та японської літератур. У творах сучасного письменника Валерія Шевчука наявні різноманітні компаративні зв'язки з творами японського письменника.

У сучасних наукових розвідках до вивчення різних аспектів творчості В. Шевчука та Кобо Абе зверталися І. Бикова, Л. Тарнашинська, Я. Мороз, М. Нестелеєв, М. Хороб, А. Lewandowska та ін. Констатуємо, що майже немає досліджень, у яких із погляду порівняльного літературознавства розглядаються маркери філософії абсурду в творчості Кобо Абе та Валерія Шевчука. Це зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні ключових маркерів репрезентації філософії абсурду у творчості Кобо Абе та Валерія Шевчука. Методологія дослідження базується на компаративному підході, який дає змогу висвітлити літературні зв'язки української та японської літератур.

Філософія абсурду транслює маркер свободи та відповідальності. Абсурдна природа життя призводить до ідеї, що люди вільні у своїх виборах, але водночас несуть відповідальність за власні дії, навіть якщо вони здаються абсурдними (Бичко І., 2002, с. 5).

Протиріччя та парадокси – ще один маркер філософії абсурду. Абсурдна сутність людського існування може виражатися в протиріччях і парадоксах, які характеризують життя. Спроби знайти логіку або раціональність у таких ситуаціях можуть бути марними.

Світ як безлад – ключовий маркер філософії абсурду. Світ із погляду філософії абсурду може виглядати як безладний, де випадковість і відсутність логічної послідовності переважають.

Боротьба із завданням як маркер абсурдної філософії репрезентує, що людина, усвідомлюючи абсурдність свого існування, шукає способи боротьби із цією абсурдністю через творчість, релігію або інші засоби.

На нашу думку, творчість японського письменника та театрального режисера Кобо Абе можна розглядати в контексті філософії абсурду. Абе включає міфологічні та фантастичні еле-

менти у свої твори, створюючи ситуації, які виглядають абсурдними та виходять за межі звичайного. У першій повісті «Стіна. S. Kaguma» головний герой зіштовхується з проявом буддистської та синтоїстської філософії наяву.

У романах японського митця бачимо поєднання реальних подій та несподіваних художніх поворотів, які надають його творам елементи абсурду. Кобо Абе є авангардистом, у його творчості поєднується реальність із вигадкою, герої творів переймаються реальними сучасними проблемами.

Ситуації, у які Кобо Абе ставить своїх героїв, змушують персонажів переступати через своє звичайне ставлення до навколишнього, до існування і до самих себе. Герої стикаються з внутрішніми конфліктами та моральними дилемами, які є абсурдними або непередбачуваними.

Твори Кобо Абе репрезентують поєднання трагічних подій та іронії, створюючи абсурдну ситуацію у життєвих обставинах. Трагічне та іронічне тло творів є ключовим для розуміння його сенсу. Маркери абсурдної філософії у п'єсі «Людина, що перетворилася на палицю» репрезентовано через те, що ключовими персонажами виявляються демони, які перетворили чоловіка на палицю. Ця абсурдна ситуація розкриває трагедію покоління, у якому діти не отримують достатньої уваги своїх батьків.

Кобо Абе наповнює твори філософськими роздумами про природу людини, сенс життя та суспільства. Складні, неочікувані події допомагають автору висвітлити абсурдний складник його філософських міркувань про людину, її існування, її роль у світі та важливість ключових елементів буття.

На нашу думку, літературна спадщина Кобо Абе демонструє яскравий приклад літературного втілення ключових маркерів філософії екзистенціалізму та абсурду. Персонажі письменника переживають нереальні ситуації та події, що змушують їх та читачів замислитися над вічними питаннями про життя, існування та соціум (Нестелєєв, 2013).

Роман «Зошит кенгуру» репрезентує наявність ключових філософських маркерів у творчості автора, висвітлює абсурд людського існування. Твір був останнім опублікованим за життя автора (1991 р.). Саме тому роман можна вважати узагальненням усієї його творчості. У ньому простежуються основні мотиви Кобо Абе, його повернення до коріння власної творчості (Мороз, 2018).

«Зошит кенгуру» побудовано на розповіді про офісного працівника – перекладача, який нервує через те, що його призначили працювати над новим проектом. Уві сні герой зустрічає Кенгуру, яке дарує йому таємничий зошит, після чого перекладач починає зазнавати трансформаційні зміни та опиняється в інших світах.

Кобо Абе звертається до проблеми абсурдності людського існування. Перекладач дуже стомлений, не хоче брати новий проєкт, хоче відпочити. Водночас він тільки й думає про нове завдання, про те, що все ж-таки мусить це робити. Перекладач думає про смерть, про те, що потрібно все просто закінчити й не намагатися робити навіть спроби.

Інша репрезентація маркерів абсурдної філософії репрезентована у сцені в лікарні. Головний герой прокидається зранку і бачить, що в нього на носі росте паросток дайкону. Його це дивує, він намагається його позбутися, але лише знаходить нові й нові паростки, тому вирушає до лікарні. І все це зображене так природно, що читач навіть не може подумати, що це не реально. У лікарні герой із жахом дізнається, що паростки дайкону захопили майже всю ногу. Він нічого не може дізнатися у медичної сестри: у нього немає температури, це не терміновий випадок і треба чекати в живій черзі. У лікарні виривають паросток дайкону з ноги героя та відправляють посланця до продавця зелені щоб в'яснити, яка це рослина.

У цій сцені репрезентовано екзистенційні мотиви, які проявляють абсурд людського існування. У гротескній манері автор акцентує, що в лікарні цінність людини вимірюється бюрократичними складниками (попереднім записом та наявністю температури). Медичних пра-

цівників не турбує, що на ногах у героя проростає зелень. Їм важливо з'ясувати, що саме за зелень має герой. Такий підхід автор репрезентує до всього: люди на вулиці, демони, чорти, пекельні діти, пірати, медсестра-контрабандист, дівчина зі спогадів. Усі герої транслюють те, що у світі існують тільки правила, порядок та систематичність. І подальший розвиток подій лише підкреслює абсурдність ситуації. Лікарі пропонують єдиний вибір – гарячі джерела із сіркою. Герой жартома каже: «Це як у пеклі?». І він дійсно опиняється у пеклі: ліжко, до якого прив'язали героя, починає само по собі їхати по місту, де перекладач зустрічає людей, яких не цікавить людина, прив'язана до лікарняного ліжка, яка кудись на ньому їде. Їх турбують власні проблеми: невдалий малюнок, запізнення до дому та ін. Люди зіштовхують ліжко з героєм у тунель із водою, з якого тхне сіркою. За японською міфологією саме сірчана річка веде до пекла (地獄 (Jigoku)).

У цьому епізоді простежується повернення автора до витоків своєї літературної кар'єри, до першої повісті «Стіна. S. Karuma». В обох творах автор створює літературні каруселі: усе починається спокійно, розмірено, повільно, а потім сюжет стрімко розгортається, одна неймовірна подія йде за іншою до самого кінця.

Ми розглянули маркери філософії абсурду лише у невеликій сцені у романі Кобо Абе «Зошит кенгуру». У першій частині твору «Дайкон дає паростки» зосереджено всі маркери філософії абсурду, які використовує автор: самотність людини в натовпі та існування, що немає сенсу або логічного пояснення. Через гротескні й фантазмагоричні події вибудовується епічний твір про людину в нестандартній ситуації, яка немає влади над своєю долею. Герой нічого не може вирішити, усе роблять за нього. Єдине рішення, яке прийняв герой, – це прийти до лікарні. У фіналі він нічого не може вирішити чи змінити (Abe Kobo, 1997).

Творчість Валерія Шевчука має типологічну спільність із творчістю Кобо Абе. Експериментальність, тяжіння до філософії абсурдизму, психологічна глибина є домінантами художнього світу письменника. Автор висвітлював проблеми людської психіки та існування в умовах тоталітарного суспільства.

Тематика творчості Валерія Шевчука включає маркери філософії абсурдизму, які акцентують невизначеність людського буття. Це характерно для багатьох творів шістдесятників. Твори письменника насичені символікою, виявляють паралелі з різними філософськими концепціями. Така характеристика зумовлена авторським життєвим досвідом та його соціокультурним середовищем (Тарнашинська, 2010).

Маркер психологізму зближує твори В. Шевчука та Кобо Абе. Письменники висвітлюють внутрішній світ героїв, їхні психологічні турбуленції та пошуки сенсу життя. Автори досліджують теми страху, самотності, тяжкої долі та інші емоційні аспекти людського існування. В. Шевчук використовує елементи абсурду, щоб підкреслити невизначеність та абсурдність певних аспектів життя.

Творчість В. Шевчука пов'язана з його сприйняттям соціокультурних реалій свого часу, зокрема зі ставленням до тоталітарного режиму. Він часто використовує алегорії та символіку для критики соціально-політичних явищ.

Художній світ письменника характеризує інтелектуальний підхід. Твори В. Шевчука, як і Кобо Абе, репрезентують інтелектуальну глибину, експерименти зі структурою тексту та мовними засобами, які дають змогу розкрити маркери філософії абсурду (Хороб, 2010).

У творі В. Шевчука «Срібне молоко» репрезентовано складники філософії абсурду. Твір був виданий у 2002 р. В основі – розповідь про блукання дядя Григорія Комарницького, саме того, «котрий створив пісню про бідаху комара, що оженився на мусі, а опісля необачно звалився з дуба, бо його здула звідтіля шуря-буря» (Шевчук, 2002, с. 7). Дядя – нетиповий представник православного служителя: він любить випити, поїсти та приголубити гарну дівчину. Роман починається з того, що Григорій Комарницький сидить на ганку і думає про село, бо нещодавно

давно Катерина Сахнюківна народила дитину, але від кого, нікому не казала. На неї натиснули батьки, і вона зізналася, що батько – дяк. І тепер збирається суд, на якому вирішиться доля чоловіка. Саме це й стає підставою для мандрів героя.

Книга складається з чотирьох «актів» (тобто розділів) та епілогу, у яких головний герой ходить селами та потім повертається до свого життя. Автор гротескно показує мандри героя, створюючи, як зазначають, критики, барокову трагікомедію з елементами фантазмагорії та абсурду.

Григорій Комарницький намагається у дивний спосіб знайти себе: п'є, смачно їсть, проводить час із красивими дівчатами. Водночас постійно відчуває внутрішню порожнечу. Герой намагається відмовитися від такого життя, але не може. Розпуста тягне його та приваблює. Така поведінка є й небезпечною для його життя, оскільки більшість жінок мають чоловіків, і вони погрожують герою: *«Дяк Григорій Комарницький відчув, що він, здається, і справді не людина в цьому світі, а таки комар, а його палка й твереза водночас коханка теж не людина, а муха; від таких фігурних думок тіло дякове почало меншати, мізерніти, аж доки не стало розміром у комарині»* (Шевчук, 2002, с. 119).

Головний герой роману – втілення анти-Дон Жуана, оскільки він не по своїй волі закохує жінок, це вони зводять його з розуму. Григорій Комарницький із часом приходиться до думки, що життя немає сенсу, якщо відсутні нащадки. І те, з чого починається пролог (роздуми героя про майбутнє та минуле), розкривається в епілозі (герой повертається назад по шляху своїх любовних утіх, шукаючи можливих нащадків) (Lewandowska, 2018).

Отже, підсумовуючи дослідження художнього втілення маркерів філософії абсурду у творах Кобо Абе та Валерія Шевчука, зазначимо таке. Роман японського письменника «Зошит кенгуру» вийшов у 1991 р., український твір «Срібне молоко» написаний у 2002 р. Більше десяти років, які розділяють твори, сприяють тому, щоб побачити актуальність проблем і мотивів, що акцентовано авторами. Японський та український митці зображують самотність людини та абсурд людського існування. У Кобо Абе герой опиняється в нетиповій, абсурдній ситуації, з якої самотужки не може вибратися. Надмірна викривленість подій, божевілля ситуацій та інтерпретація типового героя репрезентують квінтесенцію мотивів абсурду людського існування, змушують переглядати філософію екзистенціалізму під новим кутом, побачити неочікувані міфологічно-історичні елементи. (高橋康也, 1997) Валерій Шевчук, як і японський письменник, зображує самотність людини та абсурд людського існування через слабкість головного героя, якого закручує у свої тенета архетипічна «жінка-змія», котра має владу над героєм в усіх площинах: фізичному та духовному. Твори об'єднують те, що головні герої романів шукають себе та своє призначення, проте всюди зустрічають перепони і не можуть віднайти сенс життя, відчувають себе непотрібними і самотніми в натовпі. Усі мотиви розглянутих творів демонструють художнє втілення маркерів філософії абсурду.

Об'єкт наукового дослідження має перспективу, яка полягає у висвітленні філософії абсурду в інших творах Кобо Абе та Валерія Шевчука, у пошуках доказів впливу творчості японського письменника на формування художнього світу українського митця.

Список використаної літератури

1. Бичко І. Абсурд. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Абрис, 2002.
2. Нестелеєв М. А. Самотність і свобода у прозі Кобо Абе. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Філологічні науки»*. 2013. № 12. С. 164–166.
3. Мороз Я. Екзистенційна проблематика у творчості Кобо Абе та Дадзая Осаму. URL: <http://localhost:8080/xmlui/handle/123456789/301>

4. Abe Kobo. Kangaroo Notebook. Novel. Knopf Doubleday Publishing Group; Reprint edition (April 29, 1997). 192 p.
5. Тарнашинська Л. Феномен повсякдення в структурі буденної свідомості героїв Валерія Шевчука: філософсько-літературознавчий аспект. *Волинь – Житомирщина*. 2010. № 20. С. 158–175.
6. Хорб М. Художній світ Валерія Шевчука: мистецтво творення оповідання. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31872/24-Khorob.pdf%3Fsequence%3D1&ved=2ahUKEwil5rfY4L-GAxXaUqQEHX7ID08QFnoECCEQAQ&usq=AOvVaw0isCwsdnnxmZnKdQt17BrW>
7. Шевчук В. Срібне молоко. Роман. Київ : Кальварія, 2002. 192 с.
8. Lewandowska A. Demonologiczne motywy i obrazy w powieści Walerija Szewczuka dom na wzgórzach. *Studia ukrainica posnaniensia*. 2018. № VI. P. 215–223. DOI: <https://doi.org/10.14746/sup.2018.6.26>
9. 高橋康也『ノンセンス大全』晶文社、1977年。

References

1. Bychko, I. (2002). Absurd. Filozofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Absurd. Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
2. Nestelieiev, M. A. (2013). Samotnist i svoboda u prozi Kobo Abe. [Loneliness and freedom in the prose of Kobo Abe]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnogo universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Seriiia «Filolohichni nauky» – Scientific Bulletin of Mykolaiv State University named after V. O. Sukhomlynskyi. Series «Philological Sciences», 12*, 164–166 [in Ukrainian].
3. Moroz, Ya. Ekzyzstentsiina problematyka u tvorchosti Kobo Abe ta Dadzaia Osamu [Existential issues in the work of Kobo Abe and Dazai Osamu]. Retrieved from <http://localhost:8080/xmlui/handle/123456789/301> [in Ukrainian].
4. Kobo, Abe (1997). Kangaroo Notebook. Novel. Knopf Doubleday Publishing Group [in English].
5. Tarnashynska, L. (2010). Fenomen povsiakdennia v strukturi budennoi svidomosti heroiv Valeriiia Shevchuka: filozofsko-literaturoznachnyi aspekt [The everyday phenomenon in the structure of the everyday consciousness of Valery Shevchuk's heroes: a philosophical and literary aspect]. *Volyn – Zhytomyrshchyna – Volyn – Zhytomyr Oblast*, 20, 158–175 [in Ukrainian].
6. Khorb, M. Khudozhnii svit Valeriiia Shevchuka: mystetstvo tvorennia opovidannia [Valery Shevchuk's artistic world: the art of creating a story]. Retrieved from <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31872/24-Khorob.pdf%3Fsequence%3D1&ved=2ahUKEwil5rfY4L-GAxXaUqQEHX7ID08QFnoECCEQAQ&usq=AOvVaw0isCwsdnnxmZnKdQt17BrW> [in Ukrainian].
7. Shevchuk, V. (2002). Sribne moloko. Roman [Silver milk. Novel]. Calvaria Publishing House [in Ukrainian].
8. Lewandowska, A. (2018). Demonolohichni motyvy ta obrazy v romani Valeriiia Shevchuka «Dim na hori» [Demonological Motifs and Images in Valery Shevchuk's Novel The House on the Hill]. *Studia ukrainica posnaniensia*, VI, 215–223. DOI: <https://doi.org/10.14746/sup.2018.6.26> [in Ukrainian].
9. 高橋康也『ノンセンス大全』晶文社、(1977)年。 The Complete Nonsense, Shobunsha [in Japanese].

Козлов А. В. Маркери філософії абсурду в романах Кобо Абе «Зошит кенгуру» та Валерія Шевчука «Срібне молоко»: порівняльний аспект

Статтю присвячено дослідженню філософії абсурду у творчості японського письменника Кобо Абе та українського автора Валерія Шевчука. У роботі розглядаються романи «Зошит кенгуру» та «Срібне молоко» з метою виявлення спільних та відмінних маркерів абсурду, а також аналізу їхнього екзистенціального підґрунтя. Вивчення абсурду в цих творах дає змогу глибше зрозуміти їхню унікальність для свого часу та актуальність для сучасного читача.

Абсурд у творчості Абе та Шевчука представлений як спосіб відображення відчуженості людини у світі, що втратив сенс. Вони звертаються до теми пошуку індивідом свого місця у світі, де традиційні цінності та соціальні структури перестають бути ефективними. Екзистенціалізм як філософська основа їхніх творів допомагає розкрити внутрішні конфлікти героїв, що борються із власною ідентичністю та абсурдністю буття.

Романи Кобо Абе та Валерія Шевчука є унікальними для свого часу завдяки їхньому новаторському підходу до викриття людської природи через призму абсурду. «Зошит кенгуру» Абе досліджує межі між реальністю та ілюзією, використовуючи символіку і метафоричність для передачі абсурдного світосприйняття. «Срібне молоко» Шевчука, своєю чергою, демонструє абсурдність людського існування через фантастичні елементи та психологічні портрети героїв, що шукають сенс у безглуздому світі.

Порівняльний аналіз цих двох творів дає змогу не тільки виявити спільні риси у підходах до теми абсурду, а й підкреслити культурні та національні особливості їх вираження. Такі дослідження є важливими для розширення літературознавчої бази та глибшого розуміння впливу різних культур на трактування філософських концепцій.

Актуальність творів Кобо Абе та Валерія Шевчука не зменшується з часом, адже вони пропонують універсальні відповіді на питання, що залишаються важливими для людства в будь-яку епоху. Ця стаття підкреслює важливість міжкультурного діалогу в літературі та потенціал подібних порівняльних досліджень для розуміння глобальних літературних процесів.

Ключові слова: Кобо Абе, Валерій Шевчук, філософія абсурду, екзистенціалізм, порівняльне літературознавство, роман, герой.

Kozlov A. Markers of absurd philosophy in Kobo Abe's novels «The Kangaroo Notebook» and Valery Shevchuk's «Silver Milk»: a comparative aspect

The article is devoted to the study of the philosophy of absurdity in the works of Japanese writer Kobo Abe and Ukrainian author Valery Shevchuk. The work examines the novels «Kangaroo Notebook» and «Silver Milk» with the aim of identifying common and different markers of absurdity, as well as analyzing their existential basis. The study of absurdity in these works allows a deeper understanding of their uniqueness for their time and relevance for the modern reader.

Absurdity in the works of Abe and Shevchuk is presented as a way of reflecting human alienation in a world that has lost its meaning. They address the theme of an individual's search for his place in a world where traditional values and social structures cease to be effective. Existentialism, as the philosophical basis of their works, helps to reveal the inner conflicts of the heroes struggling with their own identity and the absurdity of existence.

The novels of Kobo Abe and Valery Shevchuk are unique for their time due to their innovative approach to exposing human nature through the lens of the absurd. Abe's Kangaroo Notebook explores the boundaries between reality and illusion, using symbolism and metaphor to convey an absurd worldview. «Silver Milk» by Shevchuk, in turn, demonstrates the absurdity of human existence through fantastical elements and psychological portraits of heroes searching for meaning in a senseless world.

A comparative analysis of these two works allows not only to identify common features in approaches to the topic of absurdity, but also to emphasize the cultural and national features of their expression. Such studies are important for the expansion of the literary base and a deeper understanding of the influence of different cultures on the interpretation of philosophical concepts.

The relevance of the works of Kobo Abe and Valery Shevchuk does not diminish over time, because they offer universal answers to questions that remain important for humanity in any era. This article

highlights the importance of intercultural dialogue in literature and the potential of such comparative studies to understand global literary processes.

Key words: Kobo Abe, Valery Shevchuk, philosophy of the absurd, existentialism, comparative literature, novel, hero.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 13.05.2024 р.
Прийнято до друку 31.05.2024 р.